

I. KADEME İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDAKİ COĞRAFYA KONULARININ ÖĞRENCİLERİN SORU SORMA VE ELEŞTİRİ YAPMA BECERİLERİNE OLAN KATKISI (Erzurum İl Merkezi Örneği)

Çiğdem ÜNAL*
Selçuk ILGAZ**

Özet: Bu araştırmada, ilköğretim I. kademe sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya konularının öğrencilerin beceri geliştirme ve eleştiri yapabilme yeteneğini geliştirmeye uygun olup olmadığı, öğretmen görüşlerine göre ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma, 114 sınıf öğretmenine uygulanan anketten edinilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; ilköğretim I.kademe sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya konularının , öğrencilerin soru sorma becerilerini geliştirmeye yönelik olduğu görüşüne katılan öğretmenlerimizin oranı % 49.1, eleştiri yapma becerilerini geliştirmeye yöneliktir, diyenlerin oranı ise % 45.7' dir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, soru sorma becerisi, eleştiri yapma, ilköğretim öğretmenleri, eleştirel düşünme.

I. Giriş

Konu alanları ve toplum ihtiyaçlarıyla birlikte öğrenciye bazı davranışlar ve beceriler kazandırmak, Sosyal Bilgiler öğretim alanı için geliştirilen genel ve özel öğretim hedefleri içinde olmalıdır.. İnsanın çevresiyle sürekli etkileşim içerisinde olması, sosyal çevreyle ilgili davranışları da kazanma zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Bu da ancak eğitim programlarındaki sosyal bilimler öğretimi ile karşılanmaktadır .O halde eğitim, ilköğretimin ilk yıllarından başlayarak eleştirel düşünme ve sorgulama becerilerini geliştirme amacını taşımaktadır.Ancak bu şekilde öğrencilere mantıksal düşünmenin temel ilkeleri öğretilir

Eleştirel düşünme; Bilgi edinme sürecinde,irdelleyebilmeyi,çok yönlü sorgulayabilmeyi gerektiren düşünme süreçlerini etkili ,tarafsız ve disiplinli bir şekilde uygulayabilmeyi, yeni durum ve ürünleri kriterlere dayalı değerlendirmeyi ve geliştirmeyi içeren zihinsel ve duyuşsal bir süreç (Tekindal ve Diğerleri ,2003: 216) olarak tanımlamaktadır.

Eleştirel düşünmenin gelişmesini engelleyen faktörler öğrenci, öğretmen ve çevresel olaylardan kaynaklandığı gibi ders kitaplarından da kaynaklanabilmektedir. Örneğin içeriğin çok yüzeysel ve geniş olması,

* Yrd.Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, İlköğretim ABD.

** Arş.Gör. Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, İlköğretim ABD.

içeriği oluşturan düşünceler arasındaki ilişkinin etkili bir iletişimle sağlanamaması, varsa düşüncedeki çelişkilerin öğrenciye fark ettirecek bir şekilde düzenlenememesi engelleyici faktörlerden sadece birkaçını oluşturmaktadır. Aslında öğretmen eleştirel düşünme becerilerinin öğretilmesinde en önemli faktördür (Tekindal ve Diğerleri, 2003: 10), ancak ders kitaplarındaki içeriklerin de, öğretmenin işini kolaylaştırıcı bir biçimde düzenlenmesi şarttır.

Özellikle ders kitaplarının düzenli bir şekilde bilgi aktarma işlevi, bilimsel öğretimin de temel dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Ders kitaplarının, bunu en iyi şekilde gerçekleştirebilmesi için ; öncelikle bilimin temel mantığıyla örtüşmesi ,aktarılan bilgilerin objektif ve herkes tarafından aynı şekilde anlaşılır olması, güncel ve kanıtlanmış bilgiler içermesi vb özellikler taşıması gereklidir (Kılıç, 2002: 85-86). Bu şekilde hazırlanmayan ders kitaplarındaki içerikler öğretmenin işini zorlaştırır ve eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasında önemli olan 'bilgiye göz atma' stratejisinin (Tekindal ve Diğ., 2003: 11) kullanılmasını imkansız kılar.

İçerik, verilen düşünceler arasında öğrencinin karşılaştırma yapmasını, bağlantı kurmasını, genel temayı ve ilişkileri bulmasını, sonuçlar çıkarabilmesini, öğrendiği yeni bilgiyi transfer edebilmesini kolaylaştıracak ve bu becerileri kazandıracak şekilde hazırlanmasını gerektirir. Öğrencilerin çevrelerinin farkında olmalarını sağlamak, sorgulama becerilerini geliştirmek ve dikkatle gözlem yapmalarını sağlamak (Şahin ve diğerleri 2001; 65) sosyal bilgiler dersinde, coğrafya konuları ile amaçlanan kazandırmaların sadece bir bölümünü oluşturur.

II. Amaç

Sosyal Bilgiler öğretiminin amacı; demokratik toplumların etkin bir üyesi olacak bireylere, bilgi, beceri ve değerlerle ilgili nitelikler kazandırmaktır. Ülkemizde ders kitapları , bireyin doğrudan ilişki kurduğu en önemli bilgi ve kültür aracıdır. Ayrıca çocuğun gelişiminde ve kişiliğinin biçimlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu çerçevede, iyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır sorusuna; ders kitaplarının üstlendiği görevler dikkate alınarak çok çeşitli cevaplar verilebilir. Çünkü ders kitabına yüklenen ilkeler ve yaklaşımların sayısı oldukça fazladır

Bu çalışmanın amacı; İlköğretim Soysal Bilgiler (1. kademe) ders kitaplarındaki coğrafya konularının öğrencilerin soru sorma ve eleştiri yapma becerilerini geliştirmeye olan katkısını belirlemektir. Bu amaç çerçevesinde içeriklerin oluşturulmasında gerekli ilkelere uyulmuş mudur ? Öğrenci verilen düşünceler arasındaki benzerlikler ve farklılıkları belirleyebiliyor mu? İstenilen nitelikte ve çeşitte sorular sorabiliyor mu, eleştirel düşünebilmek için gerekli bilişsel ve duyuşsal becerileri kazanabiliyor mu? Ders kitaplarının

bu amaç veya hedeflere ulaşılmasında herhangi bir katkısı var mıdır? sorularına cevaplar aranmaya çalışılmıştır.

III.Yöntem

Bu çalışma; Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri bünyesinde yürütülen proje çalışmasının sonucunu kapsamaktadır. Söz konusu proje 01.05.2003 tarihinde sunulmuş, 03.06.2003 tarihinde kabul edilerek (2003/143) çalışmalara başlanmıştır.

Araştırmanın evrenini; Erzurum il merkezinde bulunan ilköğretim okullarında görev yapan 114 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Birinci aşamada; söz konusu sınıflara ait MEB'in önerdiği ders kitaplarındaki coğrafya konularından çeşitli bölümler fotokopiyle çoğaltılarak araştırmanın evrenini oluşturan öğretmenlere dağıtılmış, görüşler yazılı ve sözlü olarak alınmış, sonuca bağlı olarak böyle bir çalışmanın gerekliliği daha da önem kazanmıştır. İkinci aşamada ; veri toplama aracı olarak 22 soruluk anket düzenlenmiş, elde edilen veriler frekans ve yüzde analiz yöntemleri (Baş, 2001: 127) kullanılarak tablolaştırılmış, açıklamalar ve yorumlarla desteklenmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlerin Ders Kitaplarındaki Coğrafya Konularıyla ilgili Değerlendirme Sorularına İlişkin Görüşleri

Görüşler	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Emin Değilim		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1	6	5.3	16	14.0	8	7.0	61	53.5	23	20.2	114	100
2	6	5.3	31	27.2	9	7.9	56	49.1	12	10.5	114	100
3	5	4.4	25	21.9	18	15.8	40	35.1	26	22.8	114	100

Kaynak: Anket sonuçlarından çıkarılmıştır.

Görüşler : 1-Konuyla ilgili değerlendirme soruları doğrudan konu içeriğiyle alakalıdır.

2-Konuyla ilgili araştırma ve değerlendirme soruları araştırma yapmaya yöneliktir.

3-Konuyla ilgili araştırma ve değerlendirme sorularına öğrenciler ilgi duyuyorlar.

Değerlendirme soruları; kazanılan gözlem, veri toplama ve analiz sonuçlarına göre, neden-niçin sorusuna cevap arayarak değerlendirme yapabilme yeteneği kazandıran sorulardır. İlköğretim I. Kademe Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya konularıyla ilgili değerlendirme sorularına ilişkin öğretmen görüşlerini değerlendirdiğimizde (Tablo 1) konuyla ilgili hazırlık ve değerlendirme soruları doğrudan konu içeriğiyle alakalıdır sorusuna ankete katılan öğretmenlerimizin % 53.5'i "katılıyorum", % 20'si "kesinlikle katılıyorum", diye cevap vermişlerdir. Buna karşılık "kesinlikle katılmıyorum" ve "katılmıyorum" diyenlerin oranı % 19.3, emin olmadıklarını ifade edenlerin oranı ise % 7'dir.

Konuyla ilgili araştırma ve değerlendirme soruları araştırma yapmaya yöneliktir görüşü, %59.6 oranında ‘‘katılıyorum’’ ve ‘‘kesinlikle katılmıyorum’’ denilerek desteklenmiştir. Ancak değerlendirme sorularının araştırma yapmaya yönlendirmediğini iddia eden öğretmenlerimiz de küçümsenmeyecek bir orana (%40.4) sahiptirler.

Öğrenci açısından ele alındığında araştırma ve değerlendirme sorularına öğrencilerin ilgi duyması motivasyonu sağlama açısından oldukça önemlidir. Bunu ortaya koymak amacıyla belirlenen görüşü değerlendirdiğimizde anketörlerimizin %57.9’u, öğrencilerin bu tip sorulara ilgi duyduklarını, %21.9’u bu görüşe katılmadıklarını, %4.4’ü ise kesinlikle katılmadıklarını söylemişlerdir.

Tablo 2. Öğretmenlerin,Öğrencilerin Sordukları Soruların Ders Kitaplarından Kaynaklanıp Kaynaklanmadığına İlişkin Görüşleri

Görüşler	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Emin Değilim		Katılıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
4	4	3.5	35	30.8	13	11.4	48	42.1	14	12.2	114	100
5	14	12.2	28	24.6	18	15.9	40	35.1	14	12.2	114	100
6	4	3.5	16	14.0	14	12.2	69	60.5	11	9.9	114	100

Kaynak: Anket sonuçlarından çıkarılmıştır.

Görüşler: 4-Öğrencilerin ders esnasında sordukları sorular tamamıyla kitaptaki konuların içeriğinde mevcuttur

5-Konuyla ilgili farklı soruların ders kitaplarından kaynaklandığına inanıyorum.

6-Öğrencilerin sordukları sorular, daha önce işlenmiş coğrafya konularıyla ilgilidir..

Tablo 2’de öğrencilerin sordukları soruların ,ders kitaplarından kaynaklanıp kaynaklanmadığını tespit amacıyla üç ayrı görüş ortaya konulmuştur.Bunlardan öğrencilerin ders esnasında sordukları sorular tamamıyla kitaplardaki konuların içeriğinde mevcuttur görüşünü onaylayan öğretmenlerimizin oranı % 54.3, katılmayanlar % 34.3, emin değilim diyenlerin oranı % 11.4’dür.

Bilindiği gibi ders kitaplarının amaçlarından birisi de; bilginin yanı sıra merak uyandırmak, konulara farklı bakışlar çerçevesinde öğrenciyi araştırma yapmaya yönlendirmektir.Bunu ortaya koymak amacıyla öğrencilerin konuyla ilgili farklı soruların ders kitaplarından kaynaklanıp kaynaklanmadığını tespit edilmeye çalışılmıştır. Ankete katılan öğretmenlerimizin % 35.1’i ‘‘katılıyorum’’, %12.2’si ‘‘kesinlikle katılıyorum’’ diyerek konuyla ilgili sorulan, ancak cevabı içerikte olmayan farklı soruların ders kitaplarından kaynaklandığına inandıklarını söylemişlerdir. Bu görüşe karşı olan ve kararsız olan öğretmenlerimizin oranı % 52.7 civarındadır.

Öğrencilerin sordukları soruların karşılaştırma yapabilme-ilişkiler kurabilme gibi yeteneklerini geliştirmeleri açısından önemi vardır. Bu da ancak

bu tip sorular sorularak sağlanabilir. Ders esnasında sorulan soruların daha önce işlenmiş coğrafya konularıyla bağlantısı var mıdır? Sorusuna öğretmenlerin % 14'ü katılmadığını, % 3.5'i kesinlikle katılmadığını ifade etmiş, % 12.2'si ise emin değilim diye cevap vermişlerdir. Ancak sorulan soruların daha önceki konularla bağlantılı olduğunu kabul eden cevaplayıcıların oranı % 70.4 ile oldukça yüksektir.

Tablo 3. Öğrencilerin Konuyla İlgili Soru Tiplerine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Görüşler	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Emin Değilim		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
7	12	10.5	24	21.1	8	7.0	48	42.2	22	19.2	114	100
8	5	4.4	48	42.2	22	19.2	25	22.0	14	12.2	114	100
9	12	10.5	44	38.5	18	15.9	22	19.2	18	15.9	114	100
10	11	9.6	36	31.6	22	19.2	33	29.0	12	10.5	114	100

Görüşler: 7-Öğrenci soruları çoğunlukla bilgi soruları olmayıp bir bölümü de yorum yapılmasını gerektiren sorulardan oluşmaktadır.

8-Konu içerikleri öğrencileri kıyaslama yapmaya yönlendirmektedir.

9-İçerikler öğrencileri çeşitli olaylar ve konular arasında bağlantılar kurmaya yönlendirmektedir.

10-İçerikler sebep-sonuç ilişkisini kurmayı kolaylaştırıcı biçimde yazılmışlardır.

Yorum gerektiren sorular, çocuğun kendi bilgilerini düzenlemesine, karar vermesine, savunma ve eleştiri yapabilmesine, yargılayabilmesine, kısacası; kişisel yeteneklerin gelişmesine yardımcı olur. Tablo 3'de bu amaçla sorulan öğrenci soruları çoğunlukla bilgi sorusu olmayıp yorum yapılmasını da gerektiren sorulardır, görüşüne anketörlerimizin büyük bir çoğunluğu (% 61.4) katılıyorum veya kesinlikle katılıyorum demişlerdir.

Konu içerikleri öğrencileri kıyaslama yapmaya yönlendirmektedir sorusuna aldığımız % 42.2'lik katılmıyorum ve % 19.2'lik emin değilim yanıtları; ders içeriklerindeki bu eksikliğini açıkça ortaya koymaktadır. Aynı şekilde içerikler öğrencileri konular arasında bağlantılar kurmaya yönlendirmektedir, görüşünde de istenilen sonuca ulaşamamıştır. Tablo 3'de görüldüğü gibi bu görüşe verilen cevapların % 64.9'u katılmıyorum veya emin değilim şeklinde olmuştur. Her iki şekilde de katıldığını ifade eden öğretmenlerimizin oranı ise ancak % 35.1'dir.

Ders içeriklerinin sebep-sonuç ilişkisini kurmayı kolaylaştırıcı bir biçimde yazılmaları, öğrenciyi düşüncelerini birleştirmesi-bütünleştirmesi ve ilişkilendirilmesini sağlayarak aktif kılar. Konular gerçekten buna dikkat edilerek mi yazılmıştır, bunu ortaya koymak amacıyla alınan görüşlerde öğretmenlerin ancak % 39.5'i katıldıklarını ifade etmişlerdir. Diğer soru tiplerinde olduğu gibi burada da ortaya çıkan sonuç; şüphesiz istenilen oranın oldukça altında kalmıştır. İçeriklerin bu açıdan yetersiz olduğunu söyleyen öğretmenlerin oranı % 60.5 civarlarındadır.

Tablo 4. Ders İçeriklerinin Öğrencileri Tartışma ve Eleştiri Yapmaya Yönlendirip Yönlendirmediğine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Görüşler	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Emin Değilim		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
11	15	13.2	38	33.3	12	10.5	40	35.6	9	7.9	114	100
12	11	9.6	32	28.0	30	26.3	28	24.6	13	11.5	114	100
13	8	7.0	42	36.9	18	15.8	32	28.0	14	12.3	114	100

Kaynak: Anket sonuçlarından çıkarılmıştır.

Görüşler: 11-Ders konularıyla ilgili olarak öğrenciler arasında sık sık eleştirel tartışma ortamı yaratılmaktadır.

12-Tartışma ve eleştiri yapma ortamının sağlanmasıyla , öğrenciler üniteyle ilgili farklı düşüncelere yönlenebilmektedirler.

13-İçerikle ilgili oluşan düşünce ve soru işaretleri öğrenciler tarafından irdelenmektedirler.

Tartışma ortamında öğrenciler çok kısa bir sürede, çok fazla düşünce üretebilirler.Ayrıca bu teknik buluş ve sunuş yoluyla öğretim etkinliklerinin başarıyla uygulanmasında önemli bir yere sahiptir. Tablo 4’de ders konularıyla ilgili olarak öğrenciler arasında sık sık eleştirel tartışma ortamı yaratılmaktadır görüşüne, ‘‘katılıyorum (% 35.6)’’ ve ‘‘katılmıyorum (% 33.3)’’ diyenlerin oranı birbirine yakındır. Bunlara, ‘‘kesinlikle katılıyorum (% 7.9)’’ ve ‘‘kesinlikle katılmıyorum (% 13.2)’’ oranları eklendiğinde; katılmıyorum diyenlerin oranının % 3.1 daha fazla olduğu görülmektedir.

Tartışma ve eleştiri yapma ortamının sağlanmasıyla öğrenciler farklı olumlu düşüncelere yönlendirilebilirler mi? Sorusuna anketörlerimizin % 36.1’i yönlendirilebileceğini, % 37.6’sı yönlendirilemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Emin değilim diyenlerin oranı ise % 26.3 olup bir hayli yüksektir. Oysa Sosyal Bilgiler derslerinin amaçlarından birisi de; yaşam hakkında bilgi edinme ve bunları düşüncede kullanabilme yeteneği kazanmadır.Söylenenleri, incelemeden hiç muhakeme etmeden, hiç akıl süzgecinden geçirmeden kabullenme geleneği, yaratıcı zekaya ve fiziksel gelişmeye oluşum fırsatı bırakmayan bir hastalıktır

(Nas, 2000: 262). Öyleyse içerikle ilgili oluşan düşünce ve soru işaretleri öğrenciler tarafından irdelenmeli ve sorgulanmalıdır.Bunun gerçekleşme oranını ortaya kayabilmek amacıyla, Tablo 4’de, görüş 13’e verilen cevaplarda, katılma yüzdesi % 40.3, katılmama yüzdesi % 43.9’dur.

Tablo 5. Öğretmenlerimizin İçeriğin İfade Ediliş Biçimleriyle İlişkili Olan Görüşleri

Görüşler	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Emin Değilim		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
14	6	5.3	18	15.8	14	12.2	70	61.4	6	5.3	114	100
15	12	10.5	30	26.3	8	7.0	46	40.4	18	15.8	114	100
16	4	3.5	16	14.0	8	7.0	52	45.6	34	29.9	114	100

Kaynak: Anket sonuçlarından çıkarılmıştır.

Görüşler: 14-Konuları ifade eden cümleler öğrencilerin anlayabileceği bir dille yazılmıştır.

15-Öğrenciler, cümlenin ifade ettiği düşünceye ulaşmakta zorluk çekiyorlar, bu da onların soru sorma ve eleştiri yapma becerilerinin gelişmesini engelliyor.

16- Konu içerikleri ezberciliğe yönelik olduğu için, öğrenciler eleştiri yapma ve soru sorma becerilerini kazanamıyorlar.

Anlatımın başarılı olmasında yazılı anlatımın öğelerinin doğru olarak kullanılmasının önemi büyüktür. Bu öğeler; dil bilgisi kuralları, kelimeler, cümle, paragraf ve anlatım şekilleridir. Örneğin kelime özellikleri açısından; konu alanına ait kavramlar doğru kullanılmalı, anlatımı güçlü kılmak için farklı kelime türleri kullanılmalı, sözcükler öğrencilerin gelişim özelliklerine göre seçilmeli; kelimelerin uzunlukları okuma becerilerine uygun olmalı vb. (Kılıç ve Seven, 2002: 105). Araştırmaya kaynak olan ders kitaplarındaki coğrafya konularını ifade eden cümleler öğrencilerin anlayabileceği bir dille yazılmıştır görüşüne öğretmenlerimizin % 66.7'si katıldıklarını belirtmişlerdir.

Öğrenciler cümlenin ifade ettiği düşünceye ulaşmakta zorluk çekiyorlar, bu da onların eleştiri yapma ve soru sorma becerilerini engelliyor görüşüne ise % 56.2 oranında "katılıyorum" denilmiştir. Görüşün aksini savunan öğretmenlerimizin oranı % 36.3, emin olmayanların oranı % 7'dir.

XXI.yy. bir bilgi çağıdır, dolayısıyla coğrafya ile ilgili tüm bilgilerin ilköğretim programlarına alınması gereği ortaya çıkabilir. Ancak kitaplarda bulunan fazla bilgilerin öğrencileri ezberciliğe yönelttiği, eğitimciler tarafından çok sık dile getirilmektedir. Oysa süreçsel bilgiler ve becerilere ağırlık verildiğinde, öğrenci bilgiye ulaşmakta, bilgiyi anlamlı hale getirme ve kendi kendine öğrenme becerilerini kazanmaktadır. Öğretmenlerimizin bu konu hakkındaki görüşleri; içeriklerin ezberciliğe yönelttiği şeklindedir. Bunu ortaya koymak amacıyla sorulan, konu içerikleri ezberciliğe yönelik olduğu için öğrenciler eleştiri ve soru sorma becerileri kazanamıyorlar anket sorusunu, öğretmenlerimizin % 75'i "katılıyorum" diyerek; kitaplardaki bu büyük eksikliği dile getirmişlerdir (Tablo 5).

Tablo 6. Ders Kitaplarındaki Coğrafya Konuları Öğrencilerin Soru Sorma Becerilerini Geliştirmeye Yöneliktir

Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Emin Değilim		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Toplam	
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
6	5.3	40	35.1	12	10.5	50	43.8	6	5.3	114	100

Kaynak: Anket sonuçlarından çıkarılmıştır

Tablo 6' ya göre ; ankete katılan öğretmenler, ders kitaplarındaki coğrafya konuları öğrencilerin soru sorma becerilerini geliştirmeye yöneliktir ifadesine; % 43.8 oranında "katılıyorum", % 5.3 oranında "kesinlikle katılıyorum", % 35.1 oranında "katılmıyorum", %5.3 oranında "kesinlikle katılmıyorum" şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir. Emin değilim diyenlerin oranı % 10.5 civarındadır.

Tablo 7. Ders Kitaplarındaki Coğrafya Konuları Öğrencilerin Eleştiri Yapma Yeteneğini Geliştirmeye Yöneliktir

Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Emin Değilim		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Toplam	
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
10	8.8	42	36.9	16	14.0	40	35.0	6	5.3	114	100

Kaynak: Anket sonuçlarından çıkarılmıştır.

Ders kitaplarındaki coğrafya konuları öğrencilerin eleştiri yapma yeteneğini geliştirmeye yöneliktir, görüşüne katılan öğretmenlerimizin sayısı 46' dır. Ankete katılan toplam 114 öğretmen içerisinde, bu da % 45.3' e tekabül etmektedir. Görüşe katılmayanların oranı % 45.7, emin olmadıklarını ifade edenlerin oranı ise % 14' dür.

IV. Sonuç ve Öneriler

Soru sorma çocuğun kendi kendine keşfettiği bir öğrenme tekniği olarak, konuşmaya başlamasıyla birlikte gelişir. Okulla birlikte bu süreç daha etkili olur, artık sadece soru soran kişi değil, sorulan sorulara cevap arayan, dolayısıyla düşünen kişi olmuştur. Bütün bunlar bir arada düşünüldüğünde, öğrencilerin soru sorma becerilerinin geliştirilmesi, öğretim uygulamalarının niteliği ve değerlendirilmesi yönünden önem taşır. Bu aşamadaki görev sadece öğretmenlere değil, ders kitaplarına da düşmektedir. Bu sebeple ders kitaplarındaki içerikler; öğrencide merak uyandıracak, ilgisini çekebilecek, sorgulanabilecek, olaylar arasındaki bağlantıyı-karşılaştırmayı-sebeplere ilişkilendirilmesini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmeli ve soru sorarak öğrencinin sonuca ulaşabilme yeteneğini geliştirebilecek özellikte olmalıdır. Bunu ortaya koyabilmek amacıyla Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3'de öğrenci sorularıyla ilgili çeşitli düşünceler sunulmuş ve öğretmenlerin görüşleri alınmıştır.

Değerlendirme sorularının doğrudan konu içeriğiyle alakalı olduğunu savunan öğretmenlerin oranı % 53.5, bu soruların ilgi uyandırarak araştırma yapmaya yönlendirdiğini kabul edenlerin oranı ise % 59.6'dır.

Öğretmenlerin, öğrencilerin sordukları soruların ders kitaplarından kaynaklanıp kaynaklanmadığına ilişkin görüşlerini incelediğimizde; ders esnasında sorulan soruların ders kitaplarından kaynaklandığına inananların oranı % 54.3 civarındadır.

Konuyla ilgisi olan, fakat cevabı ders kitabında bulunmayan farklı soruların ortaya çıkışının içeriklerden kaynaklandığına inanan öğretmenlerin oranı % 47.3'tür.

Öğrenci, daha önce işlenmiş ders konularıyla, o gün işlenenler arasında bağlantılar kurabiliyor, sorular sorabiliyor mu? Bunu belirlemek amacıyla alınan öğretmen görüşlerinden ; Bu tip soruların çoğunlukta olduğunu söyleyen öğretmenlerimizin oranının 70'den fazla olduğu tespit edilmiştir.

Soruyu ortaya çıkaran kaynağın dışında sorulan sorunun tipi de önemli olduğu için, soru tipleriyle ilgili öğretmen görüşlerine de yer verilmiştir (Tablo 3). Buna göre, öğretmenlerimizin % 61.4'ü öğrencilerin yorum yapılmasını gerektiren sorular, % 34.2'si kıyaslama gerektiren, % 35.1'i konular arasında bağlantı kurmayı sağlayan ve yine % 30.5'i sebep sonuç ilişkisini ortaya koyan sorularla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

Öğrencinin bilgiyi nasıl bir süreçten geçirdiği kadar, karşılaştığı durumlara ilişkin eleştirel düşünme becerilerini ne ölçüde etkili bir şekilde kullanabildiği de dikkate değer bir önem kazanmıştır. Eleştirel düşünme becerisi, ilköğretimin ilk yıllarından itibaren kazandırılarak; öğrencilere mantıksal düşünmenin temel ilkeleri öğretilmelidir. Ders kitaplarındaki içeriklerin öğrencilerin eleştiri yapma yeteneğini geliştirmeye yönelik olup olmadığına sorusuna (Tablo 7) öğretmenlerin % 38.3'ü katılıyorum demişlerdir. Ancak eleştirel düşünmenin temel boyutları ve önemi düşünüldüğünde; bu oranın çok düşük olduğunu söylemek yanlış olmaz. Eleştirel düşünen kişi, düşüncedeki çelişkileri fark eder ve buna bağlı olarak tartışma ortamı yaratabilir. Cevaplayıcılarımızın % 43.5'i bu tip tartışma sorularıyla karşılaştıklarını, %36.1'i düşünceler arasındaki ilişkiyi, etkili bir iletişim kurarak paylaşabildiklerini belirtmişlerdir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, günümüzde eğitimin önemli araçlarından ilkinin ders kitapları oluşturmaktadır. Ders kitapları, öğrencileri değişik yaşam koşullarına uyabilecek, esnek düşünebilecek, eleştiri yapabilecek, sorgulayabilecek, yetenekleri geliştirecek şekilde düzenlenmelidir. Yaptığımız bu araştırmada, İlköğretim I. Kademe Sosyal Bilgiler ders kitaplarında coğrafya konularının bu amaca gerektiği ölçüde uygun olmadığı ortaya çıkmıştır. Oysa coğrafya; çevre, insan ve zaman boyutlu olarak, konuları, insan ve çevre açısından karşılıklı ilişkiler kurduran bir bilim alanıdır. Bu nedenle coğrafya öğretimiyle öğrencilerin çevresinde olanları anlamaları ve genel olarak dünya ile yaşadıkları çevre hakkında bilinçli düşünmeleri sağlanır.

Bu da ders kitaplarındaki coğrafya konularının öğrencilerin soru sorma ve eleştiri yapma becerilerini geliştirmeye yönelik olarak hazırlanmasıyla gerçekleşebilir. Birbiriyle ilişkili beceri, tema ve kavramların bir bütün olarak verildiği içeriklerin öğrenmeyi kolaylaştırdığı bilinmektedir. Dolayısıyla, böyle bir yapıya bağlı olarak hazırlanan ders kitapları ile öğrencinin öğrenme süreci içerisinde, planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar yoluyla bilgi, beceri ve soru sorma davranışlarını kazandırmak kolaylaşacaktır.

Sonuç olarak, İlköğretim 1. Kademe Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya konularının yazılımı, coğrafya müfredat programlarıyla birlikte, tespit edilen eksiklikler doğrultusunda yeni koşullara uygun olarak düzenlenmelidir.

Abstract: This study aimed to investigate the classroom teacher attitudes at primary education of geography department in relation to the contribution of textbooks to the development of questioning techniques and the critical thinking abilities. Total 114 teacher attended the study and the data collected using a questionnaire. According to the findings, total 49.1 % teachers said the topics covered in the textbooks helped to improve the questioning techniques, and 45.7 % agreed these textbooks help to develop the critical thinking abilities of the learners.

Key Words: Primary education of geography department, the ability of asking question, criticizing, classroom teachers, critical thinking ability

Kaynakça

- Aksoy, B., **İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yeralan Coğrafya Konularının Öğretim İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi, Konu Alanı Kitabı İnceleme Kılavuzu**, Gündüz Yayınları, Ankara, 2003.
- Baş, Türker, **Anket Anket Nasıl Hazırlanır? Anket Nasıl Uygulanır? Anket Nasıl Değerlendirilir**. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001.
- Çukur, H., İlköğretim İkinci Kademe Ders Kitaplarındaki (Sosyal Bilgiler) Coğrafya Konularına Eleştirel Bakış. 1. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi 15-17 Mayıs 2003 İzmir, MEB Basımevi Ankara, 2004.
- Demir, A.,- Öztin C., İletişim ve Sosyal Etkileşim . Orta Doğu Teknik Üniversitesi Etkili Öğretim Semineri EÖS-3, Atatürk Üniversitesi 11-12, Erzurum, Haziran 2002.
- Kılıç, A.,- Seven S., **Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi**, Pegem Yayıncılık (2. baskı), Ankara, 2002.
- Kılıç, Abdurrahman ve Seven, Serdal, **Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi**. 2. Baskı, Pegem Yayıncılık , Ankara, 2002.
- Michell, W.J., - Karnes, and M.R., **Eğitimde Başarının Ölçülmesi**. Ankara MEB Mesleki Teknik Öğretim Yayınları, Ankara, 1986.
- Nas, Recep, **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2000.

- Şahin, C., Türkiye’de **Coğrafya Eğitimi, Sorunlar, Çözüm Önerileri**, Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara, 2001.
- Şahin, C.,- Yavuz, N.,- Karabağ, S.,-Teremiz, N.,- Ercan,L.,- Kayabaşı,, Y.,- Şen, Ş.,- Oğuzoğlu, D., **Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu**, Nobel Yayınları, Ankara, 2001.
- Şahinel, S., **Eleştirel Düşünme Becerileri ile Tümlşik Dil Becerilerinin Geliştirilmesi**. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Doktora Tezi. Ankara, 2001.
- Tekindal, Satılmış – Cin, Mustafa – Demircioğlu, İsmail Hakkı – Doğanay, Ahmet – Kabapınar, Yücel – Şahin, Tuğba Yanpar – Akınoğlu, Orhan, **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. 3. Baskı, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2003.